

Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας
υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ε.Δ.Δ.Α.

Πέτρος Αλικάκος
Δρ.Ν., Πρόεδρος Πρωτοδικών

1. Το διεθνές νομικό πλαίσιο
2. Η νομολογία του ΕΔΔΑ κατά περίπτωση
 - 2.1. Άρνηση άσκησης ποινικής δίωξης
 - 2.2. Αναποτελεσματική δίωξη σε υποθέσεις βιασμού από κρατικούς λειτουργούς
 - 2.3. Αναποτελεσματική έρευνα και δίωξη στις λεγόμενες υποθέσεις «ραντεβού βιασμού» (rape date)
 - 2.4. Αναποτελεσματική δίωξη σε υποθέσεις βιασμού με χρήση βίας
 - 2.5. Καθυστερημένη καταδίκη και με ποινές μικρής διάρκειας σε περιπτώσεις «ομαδικού βιασμού»
 - 2.6. Υποθέσεις στάθμισης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και του θύματος
3. Συμπεράσματα

1. Το διεθνές νομικό πλαίσιο

Η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, εντάσσεται σε ένα διεθνές νομικό πλαίσιο. Αυτό το νομικό πλαίσιο διαχρονικά εξελίχθηκε με αποτέλεσμα να εξελιχθεί παράλληλα και η νομολογία του ΕΔΔΑ. Αρχικά, λοιπόν, ας δούμε αυτό το διεθνές νομικό πλαίσιο.

Σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών συναντούμε τη διεθνή σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών (Σύμβαση της 18.12.1979). Πρόκειται για ένα πρωτοπόρο κείμενο. Την περίοδο, όμως, της σύνταξης του κειμένου της σύμβασης η βία κατά των γυναικών θεωρούνταν

ακόμη μέρος της ιδιωτικής ζωής («οικογενειακό θέμα») και συνεπώς προσεγγίζονταν ως ένα θέμα, στο οποίο δεν αναμειγνύονταν ο νομοθέτης.

Αυτή η θέση «διορθώθηκε» τη δεκαετία του 1990. Συγκεκριμένα το 1992 η Επιτροπή της παραπάνω σύμβασης υιοθέτησε τη 19^η γενική σύσταση σχετικά με τη βία κατά των γυναικών. Σ' αυτή τη σύσταση η Επιτροπή υπογράμμισε τη βία κατά των γυναικών ως βία που εδράζεται στη διάκριση των φύλων, η οποία «εξουδετερώνει στις γυναίκες την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών και συνιστά διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 1 της Σύμβασης». Κατά τη Σύσταση αυτή η βία που εδράζεται στη διάκριση των φύλων είναι η «βία που κατευθύνεται κατά μιας γυναίκας επειδή είναι γυναίκα ή η βία που επιδρά στις γυναίκες μη αναλογικά». Έτσι τα Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης υποχρεώθηκαν να λάβουν θετικά μέτρα ως προς την εξάλειψη όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών, η οποία περιέχει και τη σεξουαλική βία.

Το επόμενο έτος (1993) προωθήθηκε περαιτέρω η συγκεκριμένη υποχρέωση στη Δήλωση για την Εξάλειψη της Βίας κατά των γυναικών και αργότερα στην πιο συμπεριληπτική Γενική Σύσταση 35 του 2017. Επίσης στη συνάφεια αυτή αξίζει να επισημάνουμε την απόφαση του 1993 του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία, κατά την οποία ο βιασμός κατά τη διάρκεια του πολέμου συνιστά έγκλημα κατά της ανθρωπότητας (Εισαγγελέας κατά Dragoljub Kunarac κλπ). Μάλιστα αυτή η θέση κωδικοποιήθηκε στο άρθρο 7 του Καταστατικού της Ρώμης για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (1998).

Σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης έχουμε το 2011 τη Σύμβαση για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας εναντίον των Γυναικών και την Ενδο-οικογενειακή Βία (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Μια από τις αναγνωρισμένες μορφές βίας που εδράζεται στη διάκριση των φύλων είναι και η σεξουαλική βία. Σημαντικό ότι κατά το άρθρο 36 της Σύμβασης υποχρεούνται τα υπογράφοντα κράτη μέλη να ορίσουν τον βιασμό στη βάση της έλλειψης συναίνεσης παρά στην απόδειξη χρήσης βίας (ήδη και η δική μας νομοθεσία άλλαξε πρόσφατα προς την κατεύθυνση αυτή). Όμως παρά τη δεκαετή ισχύ της Σύμβασης, ακόμη όλα τα κράτη μέλη που την έχουν επικυρώσει, δεν έχουν εισάγει στην εθνική τους νομοθεσία την έλλειψη της συναίνεσης¹. Το 2017 και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπέγραψε τη Σύμβαση, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

1

Βλ. την ανακοίνωση της Γ.Γ. του Συμβουλίου της Ευρώπης σε: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/sex-without-consent-is-rape-european-countries-mustchange-their-laws-to-state-that-clearly->)

έθεσε ως πρωταρχικό σκοπό κατά την πενταετή θητεία της τα έτη 2020-2025 την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών στην Ε.Ε.², δεσμευόμενη μάλιστα για την ένταξη της Ε.Ε. στη Σύμβαση³.

2. Η νομολογία του ΕΔΔΑ κατά περίπτωση

Το ΕΔΔΑ αποτελεί το μοναδικό διεθνές δικαστήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο οποίο μπορούν να προσφύγουν τα πρόσωπα με απευθείας προσφυγή. Η νομολογία του επηρεάζει τη νομολογία και τη νομοθεσία των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴. Όπως παρατηρήσαμε και στο διεθνές νομικό πλαίσιο έτσι και στη νομολογία του ΕΔΔΑ το ζήτημα των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας έχει διακυμανθεί τα τελευταία 40 χρόνια. Στη συνέχεια μέσα από την επιμέρους περιπτώσιολογία θα επισημάνουμε και αυτές τις διακυμάνσεις.

2.1. Άρνηση άσκησης ποινικής δίωξης

Η πρώτη υπόθεση βιασμού με την οποία ασχολήθηκε το ΕΔΔΑ ήταν η υπόθεση, X και Y κατά Κάτω Χωρών⁵ και αφορούσε την άρνηση άσκησης ποινικής δίωξης για έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Η Y, κορίτσι με

2

Βλ. *A Union for Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025*, COM/2020/152 final, σελ. 3)

3

ο.π. σελ. 8

4

Βλ. J. G. Merrils (1993), *Development of International Law by the European Court of Human Rights*. Μη λησμονούμε ότι κατά το άρθρο 525 ΚΠΔ η ποινική διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα, αν με απόφαση του ΕΔΔΑ διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δικαίωμα χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε και μάλιστα στην τελευταία περίπτωση δεν απαιτείται η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ δικονομική παραβίαση να επηρέασε αρνητικά την κρίση του ποινικού δικαστηρίου.

5

X. and Y. κατά Ολλανδίας, αρ. 8978/80, 26 Μαρτίου 1985.

διανοητική αναπηρία, 16 ετών κατά τον κρίσιμο χρόνο, κατέστη θύμα του γιου του διευθυντή του ιδρύματος, στο οποίο ζούσε. Καθώς η Υ δεν ήταν σε θέση να αναφέρει το έγκλημα, ο πατέρας της, ο Χ, το ανέφερε, αλλά ο εισαγγελέας αποφάσισε να μην ασκήσει δίωξη. Η στάση αυτή του εισαγγελέα επικυρώθηκε από το Εφετείο. Το ΕΔΔΑ έκρινε αμφίβολο κατά πόσον η κατηγορία για βιασμό μπορούσε να αποδειχθεί, καθώς η χρήση σωματικής βίας αποτελούσε συστατικό στοιχείο τότε του αδικήματος κατά το ολλανδικό δίκαιο και έκρινε ότι η μόνη εφαρμοστέα διάταξη ήταν εκείνη που απαγορεύει «την πρόκληση σε ανήλικο να διαπράξει άσεμνες πράξεις ή να υποστεί πράξεις μέσω δώρου, υποσχέσεων ή κατάχρησης υπερέχουσας θέσεως ή εξαπάτησης», διάταξη η οποία απαιτούσε έγκληση από την πλευρά του θύματος.

Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η παράλειψη ασκήσεως δίωξης συνιστούσε παραβίαση των άρθρων 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείριση), 8 (δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή), 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής) και 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) όσον αφορά την Υ και το άρθρο 8 για τον Χ.

Το Δικαστήριο προσέγγισε την υπόθεση κατά το άρθρο 8. Διευκρίνισε καταρχάς ότι η διάταξη αυτή «... Επιβάλλει θετικές υποχρεώσεις που ενδέχεται να συνεπάγονται τη θέσπιση μέτρων που αποσκοπούν στο σεβασμό της ιδιωτικής ζωής ακόμη και στον τομέα των σχέσεων των ατόμων μεταξύ τους». Η διατύπωση αυτή ήταν τότε μια προοδευτική δήλωση που αμφισβήτησε την τότε διαδεδομένη άποψη διαφορετικής μεταχείρισης της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής. Στη συνέχεια το ΕΔΔΑ αξιολόγησε κατά πόσον ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής, στην προκειμένη περίπτωση, απαιτούσε τη θέσπιση διατάξεων ποινικού δικαίου ή κατά πόσον η πρόβλεψη έννομης προστασίας αστικής φύσεως ήταν επαρκής, όπως υποστήριζε η ολλανδική κυβέρνηση. Το ΕΔΔΑ ανέφερε ότι σε υποθέσεις βιασμού «.....διακυβεύονται θεμελιώδεις αξίες και ουσιώδεις πτυχές της ιδιωτικής ζωής» και έκρινε ότι «η αποτελεσματική αποτροπή είναι απαραίτητη στον τομέα αυτό και μπορεί να επιτευχθεί μόνο με διατάξεις ποινικού δικαίου.» Η αποδοχή ότι η σεξουαλική βία εμπλέκει θεμελιώδεις πτυχές της ιδιωτικής ζωής ήταν ένα σημαντικό επίτευγμα. Ωστόσο, η άρνηση του Δικαστηρίου να αναλύσει τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων υπό το φως του άρθρου 3 -απόλυτου δικαιώματος που κατοχυρώνει μία από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης – είναι προβληματική, καθώς υπονομεύει τη σοβαρότητα του βιασμού.

Κατά την αξιολόγηση της συμμόρφωσης με το άρθρο 8, το Δικαστήριο δεν ανέλυσε το νομικό πλαίσιο για τη σεξουαλική βία, που έθετε το ολλανδικό δίκαιο, παρά την προβληματική προσφυγή του δικαίου αυτού στη σωματική βία ως τμήμα του ορισμού του βιασμού. Επίσης, δεν αμφισβήτησε τον χαρακτηρισμό της

πράξης από τις εγγώριες αρχές ως σχετικά ήσσονος σημασίας αδίκημα. Το μόνο πρόβλημα για το Δικαστήριο ήταν ότι η διάταξη που εφαρμόστηκε απαιτούσε από το θύμα να κινήσει διαδικασία, και έτσι ουσιαστικά το θύμα έμεινε απροστάτευτο. Αυτή η νομοθετική επιταγή συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 τόσο ως προς το θύμα όσο και ως προς τον πατέρα της, καθώς «τέθηκαν σε κίνδυνο θεμελιώδεις αξίες και ουσιώδεις πτυχές της ιδιωτικής ζωής» (παρ. 28).

Από το έτος 2003 σημειώθηκε μεγάλη στροφή στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Από τότε που δημοσιεύθηκε η υπόθεση *M.C. κατά Βουλγαρίας*⁶, το ΕΔΔΑ εξετάζει τον βιασμό ως πιθανή παραβίαση των άρθρων 3 και/ή του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Έκτοτε το ΕΔΔΑ προσπαθεί να αναπτύξει μια θυματο-κεντρική νομολογία όταν πρόκειται για υποθέσεις βιασμού και άλλων μορφών σεξουαλικής βίας⁷. Η ανωτέρω απόφαση είναι σημαντική διότι για πρώτη φορά έθεσε το ζήτημα της έλλειψης συναίνεσης ως στοιχείο του βιασμού (ακόμη και πριν τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Μάλιστα το Δικαστήριο (παρ. 166) ανέφερε σχετικά με την άσκηση ποινικής δίωξης ότι είναι πεπεισμένο πως οποιαδήποτε προσέγγιση της δίωξης εγκλημάτων σεξουαλικής βίας, με την απαίτηση για φυσική αντίσταση, θέτει τον κίνδυνο να εκφύγουν της τιμωρίας συγκεκριμένες μορφές βιασμού και έτσι να διακινδυνεύσει η αποτελεσματική προστασία της σεξουαλικής αυτονομίας των προσώπων.

2.2. Αναποτελεσματική δίωξη σε υποθέσεις βιασμού από κρατικούς λειτουργούς

Στην υπόθεση *Aydin κατά Τουρκίας*⁸ μια 17χρονη Κουρδικής καταγωγής βιάστηκε από στρατιωτικούς. Κατά τη διάρκεια της έρευνας ο στρατιωτικός διοικητής ανακρίθηκε και η αιτούσα υποβλήθηκε σε τρεις γυναικολογικές εξετάσεις. Ωστόσο, δεν ανακρίθηκαν οι αξιωματικοί που φέρεται να την είχαν υπό κράτηση ή οι χωρικοί που μπορεί να είχαν δει τη σύλληψη και την κράτησή της. Από την άλλη οι γυναικολογικές εξετάσεις, που διεξήχθησαν από άπειρους

6

M.C. κατά Βουλγαρίας, αρ. 39272/98, 4 Δεκεμβρίου 2003

7

(βλ. Radačić, *The European Court of Human Rights as a Mechanism of Justice for Rape Victims: Contributions and Limitations* in (edition) *Rape Justice: Beyond Criminal Law*, Palgrave, 2015, σελ. 127-143)

8

Aydin κατά Τουρκίας, αρ. 23178/94, 25 Σεπτεμβρίου 1998.

γιατρούς, επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στο να διαπιστώσουν αν η αιτούσα είχε χάσει ή όχι τον παρθενικό υμένα. Ενώ η ποινική διαδικασία εκκρεμούσε ακόμη κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης του Δικαστηρίου, δεν διαφαινόταν να υπάρχει κάποια πρόοδος. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι υπέστη βασανιστήρια κατά παράβαση του άρθρου 3 και ότι δεν είχε στη διάθεσή της μια αποτελεσματική προσφυγή κατά παράβαση του άρθρου 13.

Στην υπόθεση *Maslova και Nalbandon κατά Ρωσίας*⁹ η πρώτη αιτούσα βιάστηκε επανειλημμένα (και υποβλήθηκε και σε άλλες μορφές βασανιστηρίων) από αστυνομικούς όταν κλήθηκε για ανάκριση ως μάρτυρας ποινικής διαδικασίας. Η έρευνα ξεκίνησε αμέσως και συγκεντρώθηκαν αποδεικτικά στοιχεία (πραγματοποιήθηκε έρευνα του τόπου του εγκλήματος, η οποία (έρευνα) είχε ως αποτέλεσμα την ανακάλυψη δύο χρησιμοποιημένων προφυλακτικών και δύο καθαριστικών μαντηλιών που έφεραν ίχνη σπέρματος των αξιωματικών και κολπικό επιθήλιο του θύματος). Η έρευνα κατέληξε στην απαγγελία κατηγοριών. Ωστόσο, υπήρχαν σοβαρές παραβιάσεις των διαδικαστικών κανόνων, συμπεριλαμβανομένης της μη εφαρμογής ειδικής διαδικασίας για την έρευνα, η οποία κατέστησε όλα τα αποδεικτικά στοιχεία της υπόθεσης που είχαν συλλεχθεί απαράδεκτα και έτσι οδήγησαν σε αδιέξοδο την όλη διαδικασία. Η αιτούσα ισχυρίστηκε ότι η κακομεταχείρισή της και η μη αποτελεσματική διερεύνηση της υπόθεσης οδήγησαν σε παραβίαση των άρθρ. 3 και 13 της ΕΣΔΑ.

Όσον αφορά στις λεγόμενες ουσιαστικές παραβάσεις, το Δικαστήριο και στις δύο υποθέσεις έπρεπε κατ' αρχάς να εξακριβώσει αποδεδειγμένα αν οι αιτούσες βιάστηκαν από τους κρατικούς παράγοντες. Και στις δύο περιπτώσεις, όμως αυτό αποδείχθηκε: στην υπόθεση *Aydiñ* το Δικαστήριο αποδέχθηκε τα πραγματικά περιστατικά, όπως του υποβλήθηκαν από την Επιτροπή και στην υπόθεση *Maslova και Nalbandon* έλαβε υπόψιν του τις αποδείξεις που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας από τις τοπικές αρχές.

Αφού το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι βιασμοί διαπράχθηκαν από κρατικούς λειτουργούς, το Δικαστήριο εξέτασε για το αν οι πράξεις αυτές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως βασανιστήρια, δηλ. εσκεμμένες απάνθρωπες συμπεριφορές που προκαλούν πολύ σοβαρή και σκληρή ταλαιπωρία, διαφορετική από άλλες μορφές απαγορευμένης κακομεταχείρισης, λόγω της σοβαρότητας και του ειδικού στίγματος που συνδέεται με τα βασανιστήρια. Το Δικαστήριο δέχθηκε (παράγραφος 83): «Ο βιασμός κρατούμενης από κρατικό

υπάλληλο πρέπει να θεωρείται ιδιαίτερα σοβαρός και συνιστά αποτρόπαια μορφή κακομεταχείρισης, δεδομένης της ευκολίας με την οποία ο δράστης μπορεί να εκμεταλλευτεί την τρωτότητα και την αποδυναμωμένη αντίσταση του θύματός του. Επιπλέον, ο βιασμός αφήνει βαθιά ψυχολογικά τραύματα στο θύμα που δεν ξεπερνιούνται στο πέρασμα του χρόνου τόσο γρήγορα όσο άλλες μορφές σωματικής και ψυχικής βίας...»

Και στις δύο περιπτώσεις, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η συσσώρευση πράξεων σωματικής και ψυχικής βίας» που υπέστησαν οι αιτούσες και η «ιδιαίτερα σκληρή πράξη του βιασμού», στην οποία εκτέθηκαν αποτέλεσαν βασανιστήρια κατά παράβαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο αναγνώρισε τη σοβαρότητα του βιασμού καθώς και τη διασύνδεση με το ζήτημα των διακρίσεων.

Οι διαδικαστικές υποχρεώσεις βασίστηκαν στο άρθρο 13 στην υπόθεση *Aydin* και στο άρθρο 3 στην υπόθεση *Maslova και Nalbandov*. Το Δικαστήριο εξήγησε καταρχάς το καθήκον του κράτους να διεξάγει επίσημη έρευνα σε υποθέσεις βιασμού, στην οποία πρέπει επίσης να έχει πρόσβαση το θύμα και η οποία πρέπει να είναι αποτελεσματική και ικανή να οδηγήσει στον εντοπισμό και την τιμωρία των υπευθύνων. Και στις δύο περιπτώσεις παραβίασης αυτής της υποχρέωσης διαπιστώθηκαν τα εξής: στην υπόθεση *Aydin* η έρευνα δεν ήταν διεξοδική, καθώς δεν συλλέχθηκαν όλα τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία, ενώ στην υπόθεση *Maslova* οι ανακριτικές αρχές ήταν προδήλως ανίκανες. Στην υπόθεση *Aydin* το Δικαστήριο επέκρινε επίσης τον τρόπο διεξαγωγής των γυναικολογικών εξετάσεων, διευκρινίζοντας ότι: «... το θύμα [θα πρέπει] να εξετάζεται, με κάθε κατάλληλη ευαισθησία, από επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου, με ιδιαίτερη εξειδίκευση στον τομέα αυτό και των οποίων η ανεξαρτησία δεν περιορίζεται από οδηγίες της εισαγγελικής αρχής σχετικά με τον σκοπό της εξέτασης».

2.3. Αναποτελεσματική έρευνα και δίωξη στις λεγόμενες υποθέσεις «ραντεβού βιασμού» (*rape date*)

Στην υπόθεση *M.C. κατά Βουλγαρίας*¹⁰ ένα κορίτσι 14 ετών και 10 μηνών φέρεται να βιάστηκε από δύο φιλικά της πρόσωπα. Η προσφεύγουσα παραδέχθηκε ότι δεν αντιστάθηκε ενεργά, αλλά υποστήριξε ότι αρνήθηκε τις «προκαταρκτικές ενέργειες». Κατά τη διάρκεια της έρευνας εξετάστηκαν πολλοί

10

M.C. κατά Βουλγαρίας, αρ. 39272/98, ΕΔΔΑ 2003-VII.

μάρτυρες και εμπειρογνώμονες διεξήγαγαν ειδικές εκθέσεις. Ωστόσο, λίγα έγιναν για να ελεγχθεί η αξιοπιστία των λεγομένων των κατηγορούμενων. Δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στο γεγονός ότι δεν υπήρξαν αποδεικτικά στοιχεία για τη χρήση σωματικής βίας ή απειλών από τους κατηγορούμενους ή ενεργητική αντίσταση από την παθούσα, αν και επισημάνθηκε ότι «η νεαρή ηλικία της και η έλλειψη εμπειρίας της σήμαιναν ότι ήταν ανίκανη... να αποδείξει σθεναρά την απροθυμία της να εμπλακεί σε σεξουαλική πράξη». Έτσι ο εισαγγελέας ολοκλήρωσε τη διαδικασία και η πράξη του εγκρίθηκε και από το εφετείο. Η αιτούσα ισχυρίστηκε παραβίαση των άρθρων 3,8 και 14 ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση I.G. κατά Μολδαβίας¹¹ ένα κορίτσι 14 ετών και 9 μηνών φέρεται επίσης να βιάστηκε από φιλικά της πρόσωπα. Δεν αντιστάθηκε σωματικά, αλλά ισχυρίστηκε ότι είχε απορρίψει προφορικά τη συνουσία. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, ο εισαγγελέας ο οποίος δεν είχε εργαστεί στην υπόθεση, απάλλαξε τον κατηγορούμενο από τις κατηγορίες. Η απόφαση αυτή ακυρώθηκε από τον εισαγγελέα που είχε ασχοληθεί με την υπόθεση. Ο τελευταίος έκρινε ότι ο προηγούμενος δεν βασίστηκε στην εξέταση όλων των περιστάσεων σχετικών με την ευπάθεια της αιτούσας (μεθυσμένη ανήλικη). Ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε τελικά για το αδίκημα της σεξουαλικής επαφής με άτομο κάτω των 16 ετών. Ωστόσο, το Εφετείο ακύρωσε την απόφαση, με το σκεπτικό ότι η απόφαση για τη διακοπή της δίωξης είχε παρανόμως ακυρωθεί (καθώς ο εισαγγελέας που την ακύρωσε δεν ήταν ανώτερης βαθμίδας και δεν υπήρχε νομική βάση για την ακύρωση της, επειδή κατά το δικαστήριο ο βιασμός δεν μπορούσε να αποδειχθεί). Η αιτούσα ισχυρίστηκε παραβίαση των άρθρ. 3 και 8. Υποστήριξε επίσης ότι η απαίτηση επιβεβαιωτικών αποδείξεων της αντίστασής της, είχε παραβιάσει το δικαίωμά της για απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου κατά παράβαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με τα άρθρα 3 και 8.

Στην υπόθεση D.J. κατά Κροατίας¹² η αιτούσα ισχυρίστηκε ότι βιάστηκε από συνάδελφό της μετά από μια βραδινή τους έξοδο. Η αστυνομία απέτυχε να επιθεωρήσει τον τόπο του εγκλήματος και να συλλέξει όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, ενώ παράλληλα διατύπωσε υποτιμητικά σχόλια σχετικά με την αιτούσα – θύμα. Η ποινική έρευνα ήταν επίσης ελλιπής, καθώς δεν κλήθηκαν όλοι οι σχετικοί μάρτυρες, ενώ η φούστα του θύματος δεν εξετάστηκε ποτέ. Ο ανακριτής, στην απόφασή του με την οποία εξέφρασε διαφωνία ως προς την έναρξη

11

I.G. κατά Μολδαβίας, αρ. 53519/07, 15 Μαΐου 2012

12

D. J. κατά Κροατίας, αρ. 42418/10, 24 Ιουλίου 2012.

έρευνας, έκανε σχόλια σχετικά με την κατάσταση μέθης και την «άτακτη» συμπεριφορά του θύματος. Όταν οι διωκτικές αρχές αποφάσισαν να διακόψουν τη διαδικασία, η αιτούσα ανέλαβε τη συνέχιση της διαδικασίας, αλλά τελικά εγκατέλειψε, καθώς δεν της είχε χορηγηθεί νομική βοήθεια. Ισχυρίστηκε ότι υπήρξαν παραβιάσεις των άρθρων 3 και 8. Υποστήριξε επίσης ότι αυτές οι παραβιάσεις είχαν τις ρίζες τους σε προκαταλήψεις ως προς το φύλο της και σε στερεότυπα και έτσι θεμελιώθηκε και παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων κατά παράβαση του αρθρ. 14 σε συνδυασμό με τα άρθρα 3 και 8.

Στις υποθέσεις M.C. και D.J. το Δικαστήριο προέβη σε ανάλυση των άρθρων 3 και 8, αναγνωρίζοντας ότι ο βιασμός συνιστά παραβίαση τόσο της φυσικής ακεραιότητας όσο και της προσωπικής αυτονομίας. Οι διακρίσεις λόγω φύλου δεν εξετάστηκαν, καθώς το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ανέκυψε χωριστό ζήτημα βάσει του άρθρου 14, παρόλο που τα διεθνή πρότυπα για τη σεξουαλική βία, την θεωρούν μορφή διάκρισης των φύλων και υπήρχαν ισχυρές ενδείξεις ότι οι διωκτικές αρχές είχαν στερεότυπες απόψεις σχετικά με το ποια είναι η «κατάλληλη» σεξουαλική συμπεριφορά των γυναικών.

Το Δικαστήριο τόνισε ότι αμφότερα τα άρθρα 3 και 8 επιβάλλουν την υποχρέωση για αποτελεσματική τιμωρία και διερεύνηση βιασμών που διαπράχθηκαν από ιδιώτη. Και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα καθήκοντα αυτά είχαν παραβιαστεί, καθώς οι αρχές δεν αξιολόγησαν τα αποδεικτικά στοιχεία με ολοκληρωμένο και ευαίσθητο τρόπο, χωρίς επίσης να λαμβάνονται υπόψη ειδικοί ψυχολογικοί παράγοντες που εμφανίζονται σε περιπτώσεις που αφορούν ανήλικους. Στην υπόθεση D.J. το Δικαστήριο κατέληξε ότι επρόκειτο για μη «αποτελεσματική ανάκριση». Στην υπόθεση M.C. το Δικαστήριο τόνισε ότι η αξιοπιστία των κατηγορουμένων θα έπρεπε να εξεταστεί, καθώς ορισμένες από τις δηλώσεις τους αποσκοπούσαν στην παρουσίαση της προσφεύγουσας ως ενός «ατίθασου» ατόμου. Πρόκειται για μια θετική δήλωση από την πλευρά του Δικαστηρίου που θέτει σε αμφισβήτηση ένα στερεότυπο που θέλει τις γυναίκες να είναι σεξουαλικά κηδεμονευόμενες. Ωστόσο, στην υπόθεση I.G. το Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του μια άλλη στερεότυπη θέση για τις γυναίκες – ότι δηλ. ψεύδονται συχνά για βιασμούς – όταν επικρίνουν το κράτος σχετικά με τη μη αξιολόγηση της αξιοπιστίας τόσο του θύματος όσο και των κατηγορουμένων, για παράδειγμα, ανακρίνοντας άτομα που είναι γνωστά σε αυτές και να διατάσσοντας ψυχολογική εξέταση των αιτουσών.

Το Δικαστήριο στις παραπάνω περιπτώσεις αμφισβήτησε ακόμη ένα άλλο μύθο: το μύθο του πραγματικού βιασμού που ορίζει τον βιασμό ως βίαιη προσκόλληση, ως προς την οποία το θύμα πρέπει να αντισταθεί σωματικά. Στην υπόθεση D.J. το δικαστήριο δέχθηκε ότι «οι ισχυρισμοί του εθνικού δικαστηρίου

ότι το θύμα βιασμού ήταν υπό την επήρεια αλκοόλ ή άλλων ουσιών σχετικών με τη συμπεριφορά του θύματος ή την προσωπικότητά του δεν επιτρέπεται να αποτρέψει τις αρχές από την υποχρέωσή τους για αποτελεσματική ανάκριση». Το Δικαστήριο δέχθηκε παραβίαση των άρθρων 3 και 8 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με τη μη αποτελεσματική ανάκριση. Το Δικαστήριο στην υπόθεση αυτή υπογράμμισε και την έλλειψη ενός επίσημου πρωτοκόλλου για τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται στις υποθέσεις σεξουαλικής βίας.

Στην υπόθεση M.C. το Δικαστήριο επέκρινε την εστίαση του εισαγγελέα στην έλλειψη άμεσης απόδειξης βιασμού ως υπερβολικά περιοριστική προσέγγιση η οποία ανυψώνει την ισχύ, τη βία, σε στοιχείο του αδικήματος, ενώ, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η συνουσία ήταν αποτέλεσμα έλλειψης συναίνεσης. Βασίζοντας τον ορισμό του βιασμού στην έλλειψη συγκατάθεσης και όχι στη βία, αμφισβητείται ο κανόνας της κτητικής (ετερο)σεξουαλικότητας, σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες απολαμβάνουν να κυριαρχούν επί των γυναικών, ενώ οι γυναίκες απολαμβάνουν να είναι κηδεμονευόμενες από τους άντρες και είναι η θέση αυτή πιο υποστηρικτική του επικοινωνιακού μοντέλου της σεξουαλικότητας, δηλ. βάσει της ελεύθερης συμφωνίας των μερών.

Από τις δύο παραπάνω υποθέσεις προκύπτει το συμπέρασμα της ειδικής επιμόρφωσης που απαιτείται να έχουν οι προανακριτικές και ανακριτικές αρχές που ασχολούνται με τα εγκλήματα σεξουαλικής βίας. Μόνο με την ειδική επιμόρφωση μπορούν να καμφθούν στερεότυπα και προκαταλήψεις ετών και να δημιουργηθεί μια θυματο-κεντρική κουλτούρα. Επίσης είναι απαραίτητη και η υιοθέτηση συγκεκριμένων επίσημων πρωτοκόλλων που πρέπει να ακολουθούνται στις υποθέσεις αυτές. Στην Κροατία μετά την καταδίκη της στην υπόθεση D.J. υιοθετήθηκε ένα τέτοιο πρωτόκολλο, το οποίο οδήγησε στην απαλλαγή του κράτους αυτού στην υπόθεση A.B. κατά Κροατίας το 2019¹³, καθώς το Δικαστήριο δέχθηκε ότι είχαν ακολουθηθεί πλέον όλα τα ορθά διεθνή πρότυπα ως προς τη διερεύνηση του εγκλήματος.

2.4. Αναποτελεσματική δίωξη σε υποθέσεις βιασμού με χρήση βίας

Στην υπόθεση P.M. κατά Βουλγαρίας¹⁴ η αιτούσα ήταν 13 ετών όταν βιάστηκε από δύο αγόρια, εξαιτίας των οποίων υπέστη και τραυματισμούς στον

13

A. and B. κατά Κροατίας, αρ. 7144/15, 20 Ιουνίου 2019

14

P.M. κατά Βουλγαρίας, αρ. 49669/07, 24 Ιανουαρίου 2012

υμένα και στο κεφάλι της. Η διαδικασία κινήθηκε αμέσως μετά το περιστατικό, αλλά «τελμάτωσε» για σχεδόν οκτώ χρόνια, καθώς ένας από τους κατηγορούμενους δεν μπορούσε να βρεθεί (αν και δεν είχε αλλάξει ποτέ τη διεύθυνσή του), και διακόπηκε δύο φορές και επαναλήφθηκε. Τελικά η διαδικασία ολοκληρώθηκε 15 χρόνια αργότερα. Ένας από τους κατηγορούμενους κρίθηκε ένοχος σε επιβαρυντική μορφή βιασμού, αλλά απαλλάχθηκε τελικώς από την ποινή του, καθώς η δίωξη του παραγράφηκε, ενώ οι διαδικασίες κατά του άλλου τερματίστηκαν από το εφετείο, καθώς η δίωξή του είχε επίσης παραγραφεί. Η αιτούσα ισχυρίστηκε παράβαση των άρθρων 3, 8 και 13 της σύμβασης.

Στην υπόθεση C.A.S. και C.A. κατά Ρουμανίας¹⁵ ο βιασμός ενός επτάχρονου αγοριού, το οποίο υπέστη τραυματισμούς, έμεινε αιμώρητος. Η έρευνα δεν ξεκίνησε αμέσως - χρειάστηκαν δύο μήνες για να οριστεί η πρώτη εξέταση του κατηγορουμένου – και υπήρξαν σημαντικές περιόδους αδράνειας. Επτά χρόνια μετά το περιστατικό, το πρωτοδικείο έκρινε τον κατηγορούμενο αθώο για τη σεξουαλική διαφθορά ανήλικου, αδίκημα που κρίθηκε εφαρμοστέο κατά τον κρίσιμο χρόνο, καθώς οι άνδρες δεν αναγνωρίζονταν ως θύματα βιασμού από το εθνικό δίκαιο. Η απόφαση επικυρώθηκε από το εφετείο. Τα εθνικά δικαστήρια τόνισαν το γεγονός ότι ο πρώτος αιτών δεν ήταν συνεπής και ήταν επιρρεπής σε «φαντασιώσεις» και ότι οι γονείς του δεν είχαν αντιδράσει αμέσως και κατάλληλα, όταν είχαν παρατηρήσει την περίεργη συμπεριφορά του γιου τους. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 8, ότι η έρευνα δεν ήταν ούτε ταχεία, ούτε αποτελεσματική και ότι ο νομικός χαρακτηρισμός που δόθηκε στα πραγματικά περιστατικά από τα εγχώρια δικαστήρια αντιφάσκει με τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο ανέλυσε τους ισχυρισμούς αυτούς βάσει των άρθρων 3 και 8 και διαπίστωσε παραβιάσεις των άρθρων αυτών και στις δύο περιπτώσεις. Το Δικαστήριο στάθηκε επικριτικά στην έλλειψη ταχύτητας και στις δύο περιπτώσεις, τονίζοντας τη σοβαρή φύση των αδικημάτων και την ευπάθεια των θυμάτων, ως μικρών παιδιών. Στην υπόθεση C.A.S. και C.A. το Δικαστήριο επέκρινε επίσης τις αρχές για την αποτυχία τους να σταθμίσουν τα αντικρουόμενα αποδεικτικά στοιχεία σε μια αξιολόγηση σχετική με ό, τι πράγματι έγινε. Σημείωσε ότι τα εθνικά δικαστήρια απέδωσαν σημαντικό βάρος στο γεγονός ότι η οικογένεια δεν κατήγγειλε αμέσως τα εικαζόμενα εγκλήματα, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτεροι ψυχολογικοί παράγοντες που εμπλέκονται σε περιπτώσεις ανήλικων θυμάτων, γεγονός που θα μπορούσε να εξηγήσει τους δισταγμούς του θύματος τόσο στην αναφορά της κακοποίησης, όσο και στις περιγραφές του για τα

γεγονότα. Επισημαίνοντας την αρχή του συμφέροντος του παιδιού και την ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την επούλωση των πληγών του, το Δικαστήριο εξέφρασε επίσης τη λύπη του για το γεγονός ότι ο πρώτος αιτών δεν έλαβε ποτέ νομικές συμβουλές και δεν συνοδευόταν από ειδικευμένο ψυχολόγο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ή μετά.

Αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη ευπάθεια των νεαρών θυμάτων και τονίζοντας την ανάγκη οι διωκτικές αρχές να αντιδρούν άμεσα, παρέχοντας παράλληλα ψυχολογικούς και άλλους τρόπους υποστήριξης προς το θύμα είναι μια ευπρόσδεκτη εξέλιξη. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν ασχολήθηκε με το πρόβλημα της πολλαπλής ανάκρισης των (νέων) θυμάτων και την εξέτασή τους από ειδικούς εμπειρογνώμονες. Επίσης (όπως στην υπόθεση Χ. και Υ.) απέτυχε να παράσχει κατευθυντήριες γραμμές ως προς την αποτελεσματική νομοθέτηση σχετικά με τα αδικήματα αυτά, αντίθετα από άλλες περιπτώσεις.

2.5. Καθυστερημένη καταδίκη με ποινές μικρής διάρκειας σε περιπτώσεις «ομαδικού βιασμού»

Στην υπόθεση W. κατά Σλοβενίας¹⁶ μια 18χρονη γυναίκα με μαθησιακή αναπηρία βιάστηκε από μια ομάδα ανδρών. Μετά την απόφαση αθώωσης δύο μήνες μετά το συμβάν, η διαδικασία επαναλήφθηκε, αλλά δεν λήφθηκαν κάποια μέτρα για διάστημα δέκα ετών, καθώς δύο από τους κατηγορούμενους παρέμεναν όλο αυτό το χρονικό διάστημα ελεύθεροι. Στην υπόθεση εντοπίζονται και καθυστερήσεις λόγω συχνών αλλαγών του προέδρου του δικαστικού τμήματος. Όλα οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν τελικά, αλλά σχεδόν 16 χρόνια μετά το συμβάν. Σε όλους επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης κάτω από το ελάχιστο που προβλεπόταν από το νόμο (που κυμαινόταν από 8 μήνες έως ένα έτος) λόγω ακριβώς της παρόδου του χρόνου που προσμετρήθηκε στην επιμέτρηση της ποινής. Η αιτούσα ισχυρίστηκε ότι οι καθυστερήσεις αυτές παραβίαζαν τα άρθρα 3 και 6 της ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο συμφώνησε με την προσφεύγουσα ότι «η παρατεταμένη κατάσταση αβεβαιότητας και άλλες αρνητικές επιπτώσεις της μακράς διαδικασίας, ιδίως όσον αφορά στην ανάγκη να ξαναζήσει τα οδυνηρά γεγονότα αρκετές φορές σε τρεις ξεχωριστές επανεκδικάσεις, της προκάλεσε περιττό πόνο

16

W. κατά Σλοβενίας, αρ. 24125/06, 3 Ιανουαρίου 2014.

και απογοήτευση», η οποία δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τα προβλήματα τα σχετικά με την οργάνωση της δικαιοσύνης. Το Δικαστήριο επέκρινε επίσης το γεγονός ότι η διαδικασία κατά των κατηγορουμένων που αφέθηκαν ελεύθεροι, δέκα έτη μετά το περιστατικό και το γεγονός ότι οι εναγόμενοι έλαβαν μόνο μικρές ποινές φυλάκισης. Τονίζοντας ότι οι ελλείψεις αυτές ήταν ακόμη σοβαρότερες υπό το φως της ιδιαίτερης ευπάθειας της αιτούσας ως ατόμου με αναπηρίες, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι εγχώριες αρχές δεν συμμορφώθηκαν με τις θετικές υποχρεώσεις τους βάσει του άρθρου 3. Το γεγονός ότι επιδικάστηκε αποζημίωση για την προσφεύγουσα, λόγω καθυστέρησης, από το κράτος στο μέγιστο ποσό των 5.000 ευρώ δεν της στέρησε την ιδιότητα του θύματος, καθώς το ποσό ήταν χαμηλότερο από τα ποσά που επιδικάζονται σε παρόμοιες υποθέσεις από το Δικαστήριο.

Στην προκειμένη περίπτωση έγιναν μερικές πολύ σημαντικές αποδοχές για τα θύματα: το Δικαστήριο αναγνώρισε την αβεβαιότητα και τον πόνο που υφίστανται τα θύματα όταν παρατείνονται οι διαδικασίες. Επίσης, σημείωσε το πρόβλημα των μικρών ποινών, αν και αυτό συνδεόταν με την αναποτελεσματικότητα της διαδικασίας στο σύνολό της.

Πριν από λίγες ημέρες εκδόθηκε η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση E.G. κατά της Μολδαβίας (αίτηση αριθ. 37882/13). Το ΕΔΔΑ έκρινε ομόφωνα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 (απαγόρευση της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης) και του άρθρου 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής). Η υπόθεση αφορούσε σεξουαλική επίθεση κατά της αιτούσας τον Φεβρουάριο του 2008. Το Δικαστήριο επισήμανε ιδίως την ανικανότητα των κρατικών αρχών να εκτελέσουν την ποινή που επιβλήθηκε σε έναν από τους τρεις δράστες. Ο εν λόγω δράστης είχε λάβει αμνηστία, ενώ οι αρχές εξακολουθούσαν να τον αναζητούν και δεν είχε εκτίσει ποτέ την ποινή του. Η αμνηστία αργότερα ανακλήθηκε. Ωστόσο, η περίοδος περίπου ενός έτους κατά τη διάρκεια της αμνηστίας, του επέτρεψε να εγκαταλείψει τη Μολδαβία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η σεξουαλική επίθεση κατά της προσφεύγουσας συνιστούσε σοβαρή παράβαση του δικαιώματος της προστασίας της από σωματική βλάβη και ψυχική δυσφορία. Τα μέτρα που έλαβε το κράτος για την εκτέλεση της ποινής του δράστη δεν ήταν επαρκή υπό το πρίσμα της υποχρέωσής του να επιβάλλει επαρκείς ποινές κατά των δραστών σεξουαλικών επιθέσεων. Η χορήγηση αμνηστίας και η μη εκτέλεση της ποινής από τις αρχές ήταν ασύμβατη με την θετική υποχρέωση του μολδαβικού κράτους δυνάμει των άρθρων 3 και 8 της Σύμβασης.

2.6. Υποθέσεις στάθμισης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και του θύματος

Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ορίζεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης ως κεντρική αρχή της ποινικής διαδικασίας. Στο άρθρ. 6 παράγραφος 3 της σύμβασης εισάγονται τα λεγόμενα «ελάχιστα δικαιώματα άμυνας» και ένα από αυτά είναι το δικαίωμα της αντιπαράθεσης που ορίζεται στο άρθρο 6 § 3 (δ) της Σύμβασης. Αναφέρεται ότι: «Ειδικότερον πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: ... (δ) να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας». Εκτός από αυτό το δικαίωμα της αντιπαράθεσης, υφίστανται δύο ακόμη στοιχεία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη: η αρχή της ισοπλίας και η αρχή της αντιδικίας. Από την άλλη πλευρά, το θύμα δεν πρέπει να εκτίθεται σε δευτερογενή θυματοποίηση ή σε διακρίσεις λόγω της κατάστασής του. Επιπλέον, το δικαίωμά του στην ιδιωτικότητα και την ιδιωτική ζωή πρέπει να γίνεται σεβαστό. Στις περιπτώσεις ευάλωτων μαρτύρων και θυμάτων σεξουαλικών αδικημάτων, ειδικά παιδιών, η ανάγκη για προστασία είναι μεγαλύτερη, αλλά δεν φτάνει στο να εξουδετερώσει τα δικαιώματα του κατηγορούμενου.

Ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει την ευκαιρία να εξετάσει μάρτυρες. Συνιστάται για το λόγο αυτό η χρήση της τεχνολογίας (εγγραφή ήχου / βίντεο). Το γεγονός ότι οι καταδίκες μπορεί να βασίζονται μόνο στην κατάθεση ιδιαίτερα ευάλωτων μαρτύρων δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα του κατηγορούμενου σε δίκαιη δίκη. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι η υπεράσπιση είχε την ευκαιρία να εξετάσει μάρτυρες. Το δικαίωμα αντιπαράθεσης θεωρείται παραβιασμένο στην περίπτωση που μια καταδίκη βασίζεται μόνο σε αποδεικτικά στοιχεία που δεν έχουν υποστεί τη βάσανο από την πλευρά του κατηγορουμένου ή εάν τα αποδεικτικά στοιχεία έχουν σημαντική επιρροή με τρόπο που η καταδίκη δεν θα ήταν δυνατή χωρίς αυτά (βλ. Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου¹⁷).

Το κύριο ερώτημα είναι σχετικά με πώς θα εξισορροπηθούν δικαιότερα αυτά τα δικαιώματα. Κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και, εκτός από το έγκλημα, πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλες περιστάσεις, όπως το φύλο και η ηλικία του θύματος, η σχέση του με τον δράστη, η κοινωνική κατάσταση του θύματος κ.ο.κ..

Οι ποινικές διαδικασίες που αφορούν σεξουαλικά αδικήματα συνιστούν επιτείνουν συνήθως την αγωνία του θύματος, ιδίως όταν αυτός ή αυτή αντιμετωπίζει χωρίς τη θέλησή του/της τον κατηγορούμενο. Αυτά τα

χαρακτηριστικά είναι ακόμη πιο εμφανή σε μια υπόθεση που αφορά ανήλικο. Κατά την εκτίμηση του εάν ο κατηγορούμενος δικάστηκε μετά από μια δίκαιη δίκη, δεν πρέπει να υποτιμηθεί το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής του φερόμενου θύματος. Συγκεκριμένα μέτρα μπορούν να ληφθούν με σκοπό την προστασία του θύματος, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά τα μέτρα μπορούν να συμβιβαστούν με την κατάλληλη και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων υπεράσπισης, ενδέχεται να απαιτηθεί από τις δικαστικές αρχές να λάβουν μέτρα για την εξισορρόπηση της μειονεκτικής θέσης υπό την οποία λειτουργεί η υπεράσπιση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι μια άμεση αντιπαράθεση μεταξύ των κατηγορουμένων για εγκλήματα σεξουαλικής βίας και των θυμάτων τους ελλοχεύει τον κίνδυνο να τραυματίσει περαιτέρω το θύμα. Επομένως, κατ' αντιπαράσταση εξέταση με τους κατηγορούμενους θα πρέπει να υπόκειται στην όσο πιο προσεκτική αξιολόγηση από τα εθνικά δικαστήρια, και μάλιστα στην περίπτωση που τα ερωτήματα άπτονται ευαίσθητων πτυχών της προσωπικότητας του θύματος.

Μερικά μέτρα από τα μέτρα προστασίας και ιδιαίτερα η μη παρουσία ενός μάρτυρα για να καταθέσει στη δίκη, δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση. Πρέπει να υπάρχει ισχυρή αιτιολογία από τις εγχώριες αρχές για την εφαρμογή τέτοιων μέτρων. Η παρακολούθηση της καταγραφής ενός βίντεο από ένα μάρτυρα, από μόνη της δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής για να διαφυλάξει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, όταν δεν του δίδεται δυνατότητα να ερωτήσει τον μάρτυρα αυτόν.

Σε διαδικασίες εναντίον σεξουαλικών παραβατών, υπάρχει η περίπτωση να παραβιαστούν ορισμένες άλλες πτυχές του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Για παράδειγμα, το δικαίωμα σε δημόσια δίκη που εγγυάται το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης. Στην υπόθεση *Mraonić κατά της Κροατίας*¹⁸, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι στις ποινικές διαδικασίες σχετικά με ένα τόσο σοβαρό και ευαίσθητο έγκλημα, όπως ο βιασμός, ο αποκλεισμός του κοινού από τμήμα ή από ολόκληρη τη διαδικασία ενδέχεται να είναι απαραίτητος για την προστασία της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων βιασμού, ιδίως ως προς την ταυτότητά τους, την ακεραιότητα και την αξιοπρέπεια τους. Αυτό μπορεί να είναι απαραίτητο όχι μόνο για την προστασία της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων, αλλά και για την προστασία τους από δευτερεύουσα ή / και εκ νέου «θυματοποίησή» τους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, στην υπό ανωτέρω υπόθεση, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

Στη σχετική συνάφεια σημαντική είναι η απόφαση Κονας κατά Κροατίας του 2007¹⁹. Το 2002, ξεκίνησε έρευνα ενώπιον του πρωτοδικείου σχετικά με μια κατηγορία ασέλγειας εναντίον ενός 12χρονου κοριτσιού. Τον Απρίλιο του 2002, ο προσφεύγων (κατηγορούμενος ενώπιον των κροατικών δικαστηρίων) εξετάστηκε από ανακριτή. Ενημερώθηκε για το δικαίωμα του να εκπροσωπείται νόμιμα, αλλά επέλεξε να μην εκπροσωπηθεί. Τον Μάιο του 2002, η φερόμενη ως θύμα έδωσε στοιχεία ενώπιον του ανακριτή, παρουσία ψυχολόγου. Ο προσφεύγων, ο οποίος δεν εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο, απουσίαζε, πράγμα που επιβεβαιώθηκε από το αντίγραφο της ακρόασης, χωρίς σχόλια σχετικά με τους λόγους της μη παρουσίας του. Το Νοέμβριο του 2002, το Γραφείο του Εισαγγελέα άσκησε ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος για την πράξη της ασέλγειας εναντίον ανηλίκου. Το δικαστήριο διεξήγαγε δίκη, της οποίας η συνεδρίαση καταγράφηκε τον Απρίλιο του 2003 και στην οποία κλήθηκε το θύμα και εμφανίστηκε ο κατηγορούμενος και αρνήθηκε τις κατηγορίες. Στη συνέχεια καταγράφηκε, παρουσία του προσφεύγοντος, ψυχολόγου και εισαγγελέα, ότι το θύμα επιβεβαίωσε τη δήλωση που είχε κάνει σε προηγούμενη χρονική στιγμή. Αυτή η δήλωση δεν αναγνώστηκε και ο εισαγγελέας ζήτησε να εξεταστεί το θύμα χωρίς να είναι παρών ο κατηγορούμενος - προσφεύγων. Το αίτημα έγινε δεκτό και ο προσφεύγων απομακρύνθηκε από την αίθουσα και δεν είχε καμία ευκαιρία να προετοιμάσει οποιεσδήποτε ερωτήσεις.

Στη συνέχεια, η δήλωση του θύματος διαβάστηκε στον κατηγορούμενο - προσφεύγοντα, με τον ψυχολόγο να σημειώνει ότι το νοητικό επίπεδο του θύματος αντιστοιχούσε σε εκείνο ενός μέσου παιδιού πέντε ετών και τεσσάρων μηνών. Ο αιτών καταδικάστηκε για πράξη άσεμνης συμπεριφοράς εναντίον ανηλίκου και καταδικάστηκε σε έξι μήνες φυλάκιση. Το Εφετείο στήριξε την καταδίκη του προσφεύγοντος σε αποφασιστικό βαθμό στη δήλωση του θύματος ενώπιον του ανακριτή. Μετά από αυτό, το Εφετείο απέρριψε την έφεση του προσφεύγοντος, ο οποίος εκπροσωπήθηκε σε εκείνο το στάδιο από δικηγόρο. Αρνήθηκε τις κατηγορίες εναντίον του και παραπονέθηκε επίσης ότι δεν του δόθηκε η ευκαιρία να εξετάσει το θύμα και ότι, λόγω της χαμηλής του εκπαίδευσης, δεν ήταν ικανός να προστατεύσει τα δικά του συμφέροντα. Ως εκ τούτου, ισχυρίστηκε ότι θα έπρεπε να είχε διοριστεί δικηγόρος του από την αρχή της διαδικασίας.

Στην υπόθεση Mild και Virtanen κατά Φινλανδίας (2004), το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η ανάγνωση της προηγούμενης εξέτασης μαρτύρων δεν αποτελεί από μόνη της παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Ωστόσο, το εθνικό

δικαστήριο πρέπει να λάβει εύλογα μέτρα για να εξασφαλίσει την παρουσία των μαρτύρων. Κάθε νομικό σύστημα που δεν μπορεί να εξασφαλίσει την εξέταση μαρτύρων που αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο αποτελούν τη βάση της καταδίκης, δεν μπορεί να δικαιολογήσει την παραβίαση των δικαιωμάτων μιας δίκαιης διαδικασίας.

Όσον αφορά τις περιστάσεις της υπόθεσης Κοναč κατά Κροατίας, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η δήλωση του ανηλίκου θύματος ήταν η μόνη απόδειξη, στην οποία το δικαστήριο βάσισε την απόφασή του για ενοχή. Οι άλλοι μάρτυρες που εξετάστηκαν στο δικαστήριο δεν είχαν δει τις υποτιθέμενες πράξεις και έδωσαν στοιχεία μόνο για επουσιώδη γεγονότα. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικεντρώθηκε κυρίως στην αξιοπιστία της μαρτυρίας του θύματος, θεωρώντας ότι είναι καθοριστικής σημασίας για τον προσδιορισμό της ενοχής του κατηγορουμένου – αιτούντος. Ούτε στο στάδιο της έρευνας ούτε κατά τη διάρκεια της δίκης δόθηκε η ευκαιρία στον κατηγορούμενο να εξετάσει το θύμα. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι αυτό θα μπορούσε να είχε ρυθμιστεί, για παράδειγμα, αν ο κατηγορούμενος παρακολουθούσε το θύμα να δίνει τη μαρτυρία της σε άλλο δωμάτιο μέσω τεχνικών (ηλεκτρονικών) συσκευών. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να ελέγξει από την πλευρά του με ερωτήσεις τη μαρτυρία, που ήταν αποφασιστικής σημασίας για την καταδίκη του και, κατά συνέπεια, δεν είχε μια δίκαιη δίκη.

3. Συμπεράσματα

Το ΕΔΔΑ έχει προσεγγίσει το έγκλημα του βιασμού ως σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 3 και 8 της ΕΣΔΑ. Η παραδοχή αυτή αναγνωρίζει ότι ο βιασμός έχει επιπτώσεις τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχολογική ακεραιότητα του προσώπου (που προστατεύονται πρωτίστως στο άρθρο 3) και στην προσωπική αυτονομία (πρωτίστως προστατευόμενη βάσει του άρθρου 8), η οποία αποτελεί εννοιολογική αντίληψη που λαμβάνει υπόψη το φύλο.

Το Δικαστήριο έχει επιβάλει ορισμένες θετικές υποχρεώσεις στα κράτη όσον αφορά στην αποτελεσματική δίωξη των εγκλημάτων βιασμού. Η ιδιαίτερη θέση του αναδεικνύεται στο ότι όλες οι μορφές μη εθελούσιας σεξουαλικής συναίνεσης πρέπει να διώκονται ποινικά. Με αυτόν τον τρόπο έδωσε στον βιασμό έναν αυτόνομο ορισμό της συγκατάθεσης, ο οποίος υποστηρίζει περισσότερο το λεγόμενο επικοινωνιακό μοντέλο της σεξουαλικότητας.

Όσον αφορά στην ποινική δίωξη του βιασμού, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι πρέπει να διενεργηθεί επίσημη έρευνα, η οποία πρέπει να είναι άμεση, ολοκληρωμένη και να προβλέπει τη συμμετοχή του θύματος, είτε ο βιασμός διαπράχθηκε από κρατικό λειτουργό είτε από ιδιώτη. Το Δικαστήριο τονίζει ότι όλες οι υποθέσεις πρέπει να διώκονται ποινικά, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων, στις οποίες το θύμα δεν αντιστέκεται σωματικά. Πρόκειται για μια πολύ σημαντική θέση, καθώς σε πολλές δικαιοδοσίες η αντίσταση θεωρείται – ακόμη - ως στοιχείο του αδικήματος του βιασμού.

Το Δικαστήριο έχει επίσης τονίσει ότι όλα τα θύματα χρήζουν ποινικής προστασίας και ότι οι τοπικές αρχές δεν μπορούν να εκφεύγουν των υποχρεώσεών τους προκειμένου το αδίκημα του βιασμού να διώκεται αποτελεσματικά, έχοντας ως δικαιολογία τη συμπεριφορά ή τον χαρακτήρα του θύματος. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς ορισμένες κατηγορίες γυναικών – όπως αυτές που καταναλώνουν οινόπνευμα ή γυναίκες με ψυχολογικά προβλήματα – θεωρούνται, δυστυχώς, αναξιόπιστες.

Το Δικαστήριο έχει αποσαφηνίσει τις απαιτήσεις αποτελεσματικότητας στο πλαίσιο των προανακριτικών ερευνών για το αδίκημα του βιασμού. Τόνισε ότι τα αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να συλλέγονται με κατανοητό και ευαίσθητο τρόπο και ότι ειδικοί ψυχολογικοί παράγοντες θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν τα θύματα είναι ιδιαίτερα ευάλωτα, όπως τα νεαρά θύματα. Το Δικαστήριο έχει επίσης τονίσει ότι οι διαδικασίες πρέπει να διεξάγονται άμεσα και ότι αυτή η ταχύτητα μπορεί να παραβιαστεί ακόμη και όταν ο κατηγορούμενος οδηγείται σε καταδίκη, ειδικά όταν οι ποινές είναι μικρής διάρκειας, χωρίς κάποια ειδική αιτιολόγηση.

Τέλος, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι γυναικολογικές εξετάσεις πρέπει να διεξάγονται από αρμόδιους ιατρούς με ευαίσθητο τρόπο και ότι τα παιδιά θύματα πρέπει να έχουν ψυχολογική υποστήριξη. Όλες αυτές είναι πολύ σημαντικές εξελίξεις που αμφισβητούν συγκεκριμένες προβληματικές πρακτικές στη δίωξη του βιασμού και, ως εκ τούτου, τίθενται επ' ωφελεία των θυμάτων.

Ωστόσο, το Δικαστήριο αν και δέχεται ότι όλες οι μορφές μη συναινετικής σεξουαλικής συνεύρεσης πρέπει να διώκονται ποινικά, δεν δημιούργησε πρότυπα όσον αφορά στην αξιολογική κατάταξη των πράξεων αυτών στα κράτη μέλη. Δυστυχώς όταν οι εθνικές αρχές αξιολογούν τη μη εθελοντική σεξουαλική επαφή όχι ως βιασμό αλλά ως ένα λιγότερο σοβαρό αδίκημα, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση της Σύμβασης. Ωστόσο, θα ήταν πιο ορθό αν το Δικαστήριο έδινε συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά στη θετική

υποχρέωση δημιουργίας αποτελεσματικού νομικού πλαισίου αναφορικά με τα σεξουαλικά αδικήματα.